

БОГОСЛОВЉЕ

ОРГАН ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ
ФАКУЛТЕТА

ГОДИНА VIII

СВЕСКА 4.

Д-р ДУШАН ГЛУМАЦ, ПРОФЕСОР

ДА ЛИ ЈЕ ХРИСТОВА ПОСЛЕДЊА ВЕЧЕРА БИЛА ПАСХАЛНА?

(Свршетак)¹

Још је једна необично важна чињеница, која говори против излагања прве тројице јеванђелиста — синоптичара о последњој Христовој вечери са ученицима, као да је то био пасхални седер. То је четврти јеванђелист Јован. Јер у целом његовом приповедању о последњим данима Христовог земаљског живота, нарочита се важност положе на то да се нагласи, да се ти страшни догађаји нису додали на сами први дан празника пасхе, односно у навечерје тога дана, него непосредно пред тај празник, али ипак пре њега.

Већ само излагање Јованово о заједничкој вечери са ученицима не слаже се са синоптичарима, што се тиче навођења самога дана, у који се додали. Док синоптичари тврде да је та вечера била у дан када се спремало пасхално јагње т. ј. 14 нисана, дотле јеванђелист Јован наглашава само, да је пред празник пасхе (πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα), била нека вечера, (δείπνου γενομένου), да је том приликом опрао Исус ноге својим ученицима и пружио залогај Јуди искариотскоме (Јов. 13, 1.26). Види се да јеванђелист Јован никако не држи да је то пасхална вечера, јер му иначе ништа не би сметало да то свакако и нагласи, када већ и иначе на неколико места, непосредно после тога, спомиње пасху. Као Јеврејин он је бе兹уветно знао када се мора држати пасхална вечера, и да је то био тако важан празнични догађај, да се по њему морao означавати и дан, па би му било најприродније да и он прецизира дан те вечере са ђамим празником. Али, пошто га не прецизира, значи да вечера, по њему, није ни одржана 14 нисана. То се нарочито јасно види и из његове примедбе у 28 стиху 13 главе при

¹ Види „Богословље“ год. VIII. св. 3.

описивању сцене са вечере, када Исус објављује ученицима да ће га један од њих издати, па затим када примећује Јуди: „шта чиниш, чини брзо“ ученици да тумаче те речи у томе смислу, да Јуда има да набави све што је потребно за прослављање пасхалне вечере, „будући да у Јуде беше каса“. Из те чињенице може се сасвим тачно закључити, да и сам дан пасхалне вечере није могао бити далеко, т. ј. да је већ морао наступати у дан непосредно после тих речи, али да се опет никако не може идентифицирати са даном у који се пасхална вечера држала т. ј. 14 нисаном, јер се за ту пасхалну вечеру, по мишљењу апостола, морало још све набавити. Због тога многи научници узимају да је вечера, о којој говори јеванђелист Јован, морала бити дан пре 14 т. ј. 13 нисана у вече или чак 12 нисана. Јер у те се дане могло куповати и набављати све што је било потребно за празник, као и 14 нисана. Да је то било пасхално вече, морало би Јуда куповати 14 нисана у вече, што је немогуће претпоставити, јер се у то време већ морало јести пасхално јагње и није се могло ништа куповати (Испор. Delitzsch Franz код Riehm. Biblisches Handwörterbuch 1884. 1143).

Приговори Strack-Billerbecka (о. с. 842) против те тврђње, са позивањам на поједина талмудска места, да није било забрањено продаја и куповање на празнике, немају доказне снаге. Јер ако се предвиђају у Талмуду случајеви да се у несташици животних намирница оне могу куповати и на празнике (дакле нема изрично забране куповања и продаја), до тле за сами празник пасхе имамо директну забрану за то, у Талмудском трактату о Пасхи. У њему се, наиме, већ за 14 нисан (односно и 13 у вече), тачно набраја шта се сме куповати тога дана, при чему се дозвољава само ограничен број најпотребнијих предмета (Pesah IV.) Разуме се, да је онда 14 нисан на вече, када је већ наступио празник пасхе, било све потпуно забрањено, нити се могло шта куповати, дакле ни апостоли не би могли помислiti да треба Јуда нешто да купи. Због тога још више изненађује тврђење неких научника да се и код јеванђелисте Јована говори о 14 нисану увече, јер је Јуда могао око 8 сати увече изићи, па су ученици могли мислити да има још доста времена да покупује што треба, и раздели сиромасима милостињу (Strack. о. с. 843).

Познато је, наиме, да је за прослављање пасхалне вечере најпотребнији и главни предмет било пасхално јагње, које се

морало купити, јер га тек Исус није могао носити са собом из Витаније. Јагње је, према Талмудским одредбама морало бити безуветно заклано и спремљено већ по подне 14. нисана, од три сата по подне (Pes. V, 1. Josef. Bellum, VI, 9, 3.), јер чим би пао мрак морало се јести (Pesal. X, 1.). У осам сати на-вече, у месецу априлу што одговара јеврејском нисану, већ је велики мрак, и тада би било апсолутно немогуће купити јагње, однети га у храм да се закоље, однети га кући и испећи на време, јер то ипак захтева мало више времена. Нарочито и због тога, што је било одређено време када се има јагњад клати, а цела пасхална вечера т. ј. једење јагњета морало се свршити до пола ноћи, пошто после пола ноћи није већ нико смео окусити ни залогаја од пасхалног јагњета (Pes. X, 9.)¹.

Управо то, дакле, јасно доказује да та вечера, коју спомиње јеванђелист Јован, није могла бити 14. нисана у вече. Против тога ништа не говори примедба да не би била потребна никаква журба, да је вечера била 13 нисана, и да онда не би могли ученици тумачити речи Исусове у смислу да Јуда треба да све спреми што брже за празник, односно пасхалну вечеру (Strack. o. с. 843).

Ученици, наиме, нису морали мислити да Исус својим речима жели да Јуда одмах иде да купује потребне ствари још те вечери, и да баш сместа због тога напусти вечеру, него да му само још једном напомиње за сутрашњи дан, да не заборави да покупује потребне ствари. Ако се узме као тачно мишљење Stracka да се и код јеванђелисте Јована ради о 14. нисану и о пасхалној вечери, због које је Јуда изашао да све спреми за њу, онда се мора узети да је Исус те вечери одржао са својим ученицима две вечере. Јер Јован изрично вели да је Исус пред вечеру опрао свима ученицима ноге, а за време вечере рекао Јуди наведене речи, и пружио му залогај, тек после тога излази Јуда, тобоже да спреми пасхално јагње. А то је апсурдно и помислити, јер 14. нисана, све до почетка пасхалне вечере, није се смело апсолутно ништа ни да окуси од јела (Pesah. X, 1). Зато је било немогуће одржавање ма каке гозбе (δεῖπνον), непосредно пред пасхалном вечером, тога дана.

¹ Д. Глумац. Pesahim. 32.

Но на другим местима свога јеванђеља, апостол Јован много прецизније говори о дану смрти Исусове, одакле онда није тежак ни закључак за саму вечеру, да ли је била пасхална или није. Већ при описивању сцене суђења Исусу пред Пилатом, јеванђелист Јован напомиње: „тада поведоше Исуса од Кајафе у преториј. А беше рано ујутру. И они не уђоше у преториј, да се не би опоганили, него да би могли јести пасху“ (*Ἴνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλὰ φάγωσιν τὸ πάσχα;* Јов. 28, 38). Јести пасху (*φαγεῖν τὸ πάσχα*) је израз, који се употребљава само за то да се означи једење пасхалног јагњета у ноћи 14. нисана (исп. Мат. 26, 17; Марк. 14, 12, 14; Лук. 11, 15), као што и изрази „припремити пасху“ (*έτοιμάζειν τὸ πάσχα* Мат. 26, 19; Марк. 14, 16; Лук. 22, 8), „клати пасху“ (*ὢντειν τὸ πάσχα* Марк. 14, 12; Лука 22, 6. I. Коринћ 5, 7), са изразом *πάσχα* означавају пасхално јагње. Због тога, мишљење да израз *πάσχα* може означавати и празничну пасхалну жртву („*hagiga*“) (Strack-Billerbeck o. c. 838), не може бити оправдано и тачно. У Поновљеним законима 16, 2 след., II. Дневн. 35, 7—9. (III. Јездре 1, 8) употребљен је додуше израз *πάσχα* у смислу „празнична жртва“, пошто се ту говори о говедима, која се никако нису употребљавала за пасхалну вечеру односно као пасхално јагње. Али у тим наведеним местима то је јасно прецизирено и наглашено, као што се то види из смисла, самога текста, док се иначе са изразом *πάσχα* означава само пасхално јагње, а никако празнична жртва.

Да се у цитираном месту апостола Јована не мисли на пасхално јагње, хтело се закључити и израза „да се не опогане“ (Јов. 18, 28.). Нечистоћа, тобоже, што би наступила уласком у пагански преториј, не би запречила члановима синедриона и осталима, да не једу пасхално јагње, јер је она (нечистоћа), наводно, трајала само до увече, када се купањем уклањала. После купања, могла би се, дакле, мирне душе јести пасха, док би то било управо немогуће за празничну пасхалну жртву („*hagiga*“), која се јела 15. нисана (на први дан пасхе) преко целога дана. Када би се неко опоганио преко дана, не би могао јести ту празничну жртву све до на вече. Због тога да је јеванђелист Јован, под изразом *φαγεῖν τὸ πάσχα*, свакако мислио на једење празничне пасхалне жртве, а не на пасхално јагње, када синедрионисти не желе да се погане¹.

¹ Strack — Billerbeck o. c. 839. Schuster — Holzammer, Handbuch zur biblischen Geschichte II. Bd., Freiburg in Breisgau 1926 стр. 382,

Нејудејски дом, заиста, држао се нечистим местом које погани человека. То се јасно види и из Талмудских речи: „станови нејудејаца (у земљи Израиљаца) нечисти су, јер они у њима покапају своју недонишчад и побачаје“ (Oholoth 18, 7). Зато је потпуно тачна примедба Strack-Billerbecka (o. с. 839) да се из израза ἵνα μὴ μιανθῶσιν никако не може закључивати да ли се ту ради о једењу пасхалног јагњета или пасхалне празничне жртве. Опогавање у паганском преторију, наиме, имало је као последицу култску нечистоту за седам дана (нечистота мртваца у кући), а не само за један дан, и за то цело време нити би се смело јести пасхално јагње нити пасхална жртва, него би се морало одложити празновање пасхе за цео месец дана, када би се славила такозвана друга пасха. Због свега тога одлучујући значај припада речи φαγεῖν τὸ πάσχα (Strack-Ibid).

Када се узме у обзир да је четврто јеванђеље писано не само за Јudeјце него и за хришћане из паганства, који су нешто знали о пасхалном јагњету, док о пасхалној хагиги тешко да су што поближе знали, па још када се узме у обзир да нема никаког важног разлога да се израз πάσχα не схвати у обичном смислу, него у неком другом, то је онда без сваке сумње једини тачни закључак, да φαγεῖν τὸ πάσχα означава једење пасхалног јагњета, које се имало извршити 14. нисана. Према мишљењу четвртог јеванђелисте тај дан је био дан смрти Иисусове (Stack-Billerbeck o. с. 839—840).

Још је изразитије место при описивању завршне сцене Пилатовог суђења, када Пилат седи на судачкој столици и до-викује народу: „ево цар ваш“, при чему јеванђелист прецизира: „а беше дан у очи пасхе око шестога часа“ (ἡν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα ἡν ὡς ἔκτη; Јов. 19, 14.), као и при сахрани Исусовој, када вели: „а како беше петак, да не би тела остало на крсту у суботу, јер беше велики дан она субота, Јudeјци замолише Пилата да им се пребију голени и да се скину“. (Οἱ οὖν Ιουδαιοὶ, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ, ἦν γάρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνου τοῦ σαββάτου, ἡρώτησαν τὸν Πειλᾶτον ἵνα κατεαγῶσιν αὐτῶν τὰ σκέλη καὶ ἀρθῶσιν: Јов. 19, 31.). На овом последњем месту спомиње се само петак — παρασκευὴ (или боље: „навечерје“), док се ипак не прецизира које навечерје. Јер није се код Јевреја означавао са изразом παρασκευὴ (код нас нез-

годно: „петак“) само дан пред суботом, него уопште и сваки дан пред ма којим већим празником, при чему се увек и метало име празника или суботе, због бољег прецизирања. Грчком παρασκευὴ одговара јеврејско „егев“ и тако је било „егев šabbat“ (навечерје суботе), „егев pesah“ (навечерје пасхе) и т. д. Када јеванђелист означава тај дан само са παρασκευὴ, то не мора значити да је ту баш мислио на наш петак, дан уочи суботе, него и на навечерје којега празника. О томе најбољи доказ пружа прво место (19, 14), где изрично вели παρασκευὴ τοῦ πάσχα, навечерје (претспрема) за пасху = „егев pesah“ т. ј. дан пред празником пасхе, који се рачунао од 13. нисана на вече па до 14. нисана у вече, када је већ наступала сама пасха. Јасно је, да је под наведеним изразом јеванђелист Јован могао мислiti само на 14. нисан, т. ј. дан када се спримало пасхално јагње, у очи празника пасхе. Тога дана да је Исус умро; а да не остану телеса на крсту и преко самог великог празника, Јудеји моле Пилата да даде убрзати смрт Иисусу и разбојницима, да их се може сахранити још пре почетка саме пасхе. Због тога се и сахрањује одмах, код места мучења, у никодимовом гробу (Јов. 19, 42).

Из свих наведених места јеванђелисте Јована, потпуно се јасно види, да је Исус разапет на дан пред празник пасхе т. ј. 14. нисана, у петак, и да према томе није могао одржати ни пасхалну вечеру, коју су Јудејци славили тек оно вече, на дан његове смрти. Насупрот синонтичарима, по чијем излагању изгледа, као да је тај петак пао на први дан пасхе, т. ј. 15. нисана, а то је очет потпуно немогућа ствар, када се познају јудејски законски прописи и обичаји.

По целом излагању јеванђелисте Јована јасно се види, да он настоји да покаже да је Исус пасхално јагње, да се на њему испуњава прототип пасхалне жртве, као и свих осталих старозаветних жртава (Јов. 1, 20. 10, 27. I. Јов. 2, 2. 3, 4. 4, 10.). То нарочито показују речи његове: „Јер се ово догоди да се збуде писмо: Кост његова да се не преломи“ (Јов. 19, 36.). Та законска одредба, наиме, односи се на клање и једење пасхалног јагњета (Излазак 12, 46; Бројеви 9, 12), и чим је јеванђелист преноси на Христа, значи да у њем гледа право пасхално јагње. Исус је за Јована права пасха. А да је Исус умро 15. нисана, на први дан пасхе, никако се не би могао сматрати пасхалним јагњетом, односно његова смрт пасхалном жртвом,

јер је већ 14. нисана јагње било заклано и поједено, дакле 15. већ му није било ни трага. Зато Strack (о. с. 840) сасвим тачно примећује, да је немогуће узети, како неки хоће, да јеванђелист Јован мисли на 15. нисан, као на дан смрти Исусове, а да га уједно држи и пасхалним јагњетом. На тврдњу, наиме, да се при томе испуњавању није гледало на дан и час, него на ствар, сасвим исправно примећује, да је тадашње јудејство, при типском тумачењу, баш нарочиту важност полагало на вањску страну ствари. Оно је нарочито гледало да ли се баш тачно подударају дани и часови при испуњавању прототипа. „Ниједнога Јудејца, а и ниједнога хришћанина из јудејства, не би Јован уистину могао осведочити да је Исус право пасхално јагње, да им није могао речи да је Исус умро 14. нисана. Пасхално јагње и 14. нисан, за јудејско мишљење, припадали су тако нераздвојно заједно, да би пасхално јагње заклано 15. нисана било противречност самоме себи. Апостол би одузео својим речима сву доказну снагу, у очима својих јудејских савременика, да је проповедао о распетом као о пасхалном јагњету, а уједно да је навео 15. нисан као дан његове смрти“ (Strack-Billerbeck о. с. 840). Управо то излагање о Исусу као о пасхалном јагњету, најаче доказује да је Исус, по јеванђелисти Јовану, могао бити разапет само дан прије пасхе, то јест 14. нисана.

А у прилог томе да је Исус заиста разапет 14. нисана, говори још један јаки сведок, један од најачих ревнитеља Христових, — апостол Павле. У првој посланици Коринћанима 11 глава 23—25 стих, апостол Павле, наиме, излаже како је дошло до установљења пресв. евхаристије, и устаје против оних који се недостојно причешћују. При томе вели: „Господ Исус ону ноћ у коју беше предан, узе хлеб и захваливши преломи и рече: узмите, једите, ово је тело моје, које се за вас ломи; ово чините мени за спомен. Тако и чашу, по вечери, говорећи ова је чаша нови завет у мојој крви; ово чините, кадгод пијете, мени за спомен“. Ту се, дакле, излаже оно, што је апостол Павле од првог почетка свога рада знао о постанку евхаристије. И то је написано (забележено) најкасније 20 година после самих догађаја.¹

¹ Heitmüller: Abendmahl у „Religion in Geschichte und Gegenwart“ 1909, I. стр. 19—52; исп. K. Goetz, Die Abendmahlsfrage in ihrer geschichtlichen Entwicklung, 1904. A. Schweitzer, Das Abendmahl I. Tübingen 1901.

Ако је заиста била пасхална ноћ, када је установљена пресв. евхаристија, зашто апостол Павле једноставно не вели „у пасхалној ноћи“, када би му то било много природније да рекне, и као Јудејцу и Фарисеју, а и због бољег датирања и прецизирања дана њеног установљења. А он просто вели: „ону ноћ“. Ипак је „Та ноћ“ била тако велика и карактеристична, да је морала безуветно остати у сећању свакоме који ју је преживео. Нарочито Јудејцу, ако је још била пасхална, да би и нехотице, сасвим механички, морао да спомене и празник тога дана. Поготову би то учинио Павле, када већ пре тога назива Исуса пасхалним јагњетом: „јер и пасха наша закла се за нас, Христос“ (I. Коринћ. 5, 7). Пасха, односно пасхалнојагње могло је бити заклано само 14 нисана, у дан пред празник пасхе. Ако је и за апостола Павла Христос јагње заклано за пасху, значи да је по његовом мишљењу та смрт могла бити само онда када су се клала пасхална јагњад, дакле 14 нисана. У тим стварима је апостол Павле био боље верзиран него ма који други ученик Христов! Он то показује и речима: „очистите дакле стари квасац“ (I. Коринћ. 5, 7), јер ту мисли на прописани обичај, да се све квасно уклони из куће пред празник пасхе (Излаз, 12, 15. Pesah I, 1.).¹

Павле је, дакле, био потпуно уверен да Христос није одржао пасхалну вечеру, него обичну вечеру, а да је разапет 14 нисана и умро у час када се клала пасхална јагњад, јер као Јеврејин и Фарисеј не може ни да помисли да је на пасху разапет. Како те његове речи нису написане у великим временским размаку после самих догађаја, и када се узме у обзир велика ревност његова за Христа, мора се узети да је и о тим стварима био врло добро информисан, и да је Христос заиста и разапет 14. нисана.²

Па и само јудејско предање, сачувано у Талмуду, и ако иначе показује сасвим мањкаво познавање Христа, због чега ни неможе служити као каки историјски извор, ипак при питању дана смрти Исусове, слаже се потпуно са гледиштем Јовановим и апостола Павла. Ако се уопште ту мисли на Христа а не на другог Исуса, јер се спомињу и имена уче-

¹ Испор. Д-р. Д. Глумац, Pesahim стр. 4, прим. 1.

² Изненађује због тога мишљење да апостол Павле следи синоптичарско предање о дану смрти Христове т. ј. 15. нисана (Strack. o. с. 840).

ника тога Исуса, при чему би једино могао бити Матеј споменут. Sanhedrin 43 а вели се наиме: „у навечерје пасхе („bēerev hapesah“ = παρασκευὴ τοῦ πάσχα) обесили су Исуса („Ješu“). Телал је ишао пред њим 40 дана (и објављивао): „овај мора да буде каменован, јер је врачао, заводио и Израиљ отпадио (од Бога). Свако ко зна како оправдање за њега, нека дође и нека га објави. Али не нађе се оправдање за њега, и тако га обесише у дан пред пасху. Р. Ума рече: зар ти мислиш да су за њега тражили оправдање? Он је био заводник и Господ је (за такога) рекао „немој му се смишљати нити му кривицу таји“ Девтерономиј 13, 8). Али са Исусом је било друго; он је био врло близу (паганској) власти... Исто тако и Sanhedrin 67 а: „и тако се с њиме поступило (пошто су га сведоци прислушкивали), као и са Бен Стадом у Лиди и обесили су га на навечерје пасхе“ (дан пред пасхом). Ипак је јако карактеристично Талмудско предање, да је Исус баш разапет на 14. нисана, и сигурно ту мора бити неког историјског основа.

По свему до сада изложеном, очигледна је контрадикција између казивања прва три синоптичара и казивања јеванђелисте Јована и апостола Павла, о дану смрти Христове, односно и о његовој тајној вечери. Откуда та контрадикција, када сви приповедају о истом догађају, који су и сами преживели?

Некоји научници избегавају цео проблем и једноставно га ни не спомињу, него се држе или излагања синоптичара или јев. Јована¹ док други настоје да уклоне ту контрадикцију на тај начин, што је проглашавају привидном, и што настоје да на некоји начин сагласе казивање синоптичара и јеванђелисте Јована.

Полазећи са становишта да је синоптичарско излагање тачно т. ј. да је Христос одржао пасхалну вечеру са својим ученицима 14 нисана, веле да је и вечера о којој приповеда Јован морала бити одржана у четвртак 14 нисана, пошто је у петак, 15 нисана, био Христос разапет. Та је вечера онда, и по Јовану, морала бити пасхална.² Но како смо видели да по целом излагању Јовановом никако не може бити говора о првом дану пасхе, као о дану смрти Христове, јасно је да се и

¹ На пр. Д. Богдашевскій: Тайная вечера Господа нашего Иисуса Христа (Труды кіевской Духовной Академіи 1906, октобар стр. 1—28.), у опште не спомиње Јованово приповедање.

² Исп. Strack — Billerbeck o. c. 842.

у питању вечере не могу изједначити оба излагања. Напротив, по целом казивању Јовановом, петак у који је разапет био Христос, за њега је дан спреме за пасху, док је за синоптичаре, већ, први дан празника. Сви се, dakле, слажу у томе да је Христос умро у петак, али при томе стављају различне датуме.

Решење се покушало и на тај начин, да се израз јеванђелија Јована (18, 28) „јести пасху“ не односи на пасхално јагње 14. нисана на вече, него на једење пасхалне празничне жртве 15. нисана.¹ Но као што смо већ видели, тај израз употребљава се само за ознаку пасхалног јагњета, а никако за празничну жртву — хагигу.

Покушало се и на тај начин, што се тврдило да је сам Христос антиципирао пасхалну вечеру на 13. нисан, јер је знао да неће доживети јудејску пасхалну вечеру 14. нисана. Због тога да је одржао праву пасхалну вечеру један дан раније од осталих, т. ј. 13. нисана.² Нарочито детаљно, са великим познавањем равинске литературе, пристаје уз то мишљење D. Chwolson.³ Он тврди да је израз τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων (Мат. 26, 17. исп. Марк. 14, 12) погрешно преведен са арамејског. Према арамејском „бејома q̄emē depasha“ може се ту мислiti на дан пре дана пасхе т. ј. на 13. нисан, затим на дан пред празник пасхе т. ј. 14. нисан, али исто тако и на први дан самога празника пасхе. Арамејски оригинал да је мислио на прво. Клање пасхалних јагањаца имало се вршити, као што је познато, увече 14. нисана. Али у случају да је 14. нисан пао у суботу или у петак, наводно, да се није смело клати у те дане, и због тога да су се јагањци имали заклати 13. нисана. А многи из народа, опет, због тога што су јагањци поклани као пасхални, јели су их још истога (13.) дана на вече, према речима Излаз. 12, 8, да се једе у тој ноћи (када се покољу), док је други део народа, присталице садукејске, одлагао једење до 14. нисана на вече, према Излаз. 12, 6. Исус да је пристао

¹ Schuster Holzammer. Handbuch der biblischen Geschichte II. Bd. Freiburg, 926, стр. 383; Roth, Die Zeit des letzten Abendmahles, Freiburg 1874 стр. 46.

² Strack, Pesahim, Leipzig 1912, str. 10.

³ Das letzte Passahmahl Christi und der Tag seines Todes 2. Aufl Leipzig, 1908. Исп. и A. Schweitzer, Geschichte Leben Jesu Forschung 4. Tübing, 1926, str. 620.

уз прве, и због тога су синоптичари са пуним правом изложили то као пасхалну вечеру и ако се извршила 13. нисана, али да је уједно тачно и приповедање Јованово (18, 28), да старешине неће да улазе у преториј, да се не оскврну но да узмогну јести пасху, јер су они, свакако, пристали са садукејским слављењем пасхе т. ј. 14. нисана.

Ми немамо никде доказа да се због празновања суботе морало померати празновање пасхе односно клање пасхалних јагњаца. Напротив, као што се у саму суботу смеле клати и приносити жртве, још у увећаном броју, јасно је да се и пасхална јагњад смела клати истога дана т. ј. у петак односно у суботу. Нарочито када се узме у обзир да је то клање починјало већ око подне, како потврђује Филон Александријски (*De septenario* 18). Талмудски трактат о пасхи (V, 8), уз то, сасвим јасно говори о томе да се могло клати јагњце и у петак као и у суботу, а и ту је, безуветно, изражено прастаро глеђиште, да пасха потискује и суботу.

Исто тако немамо доказа да је постојало двоструко празновање пасхе: садукејско и фарисејско, него се увек славило у један дан. Када се узме у обзир и клима јерусалимска, да заклано јагње никако не би могло стајати два дана а да се не почне кварити, јасно је да Chwolson-ово мишљење није тачно. Због тога не може бити оправдано ни становиште Stracka — Billerbecka (о. с. 847), који пристајући уз Chwolson-а, наводи за доказ обичај Боеосејаца, једне посебне групе у садукејској странци, из чије је средине потекло од 24. пре Хр. до 65. после Хр. око 6 великих свештеника.¹ Та секта је тврдила да треба приносити први спон жетве ('omer) у први дан који падне иза суботе после празника пасхе, т. ј. у прву недељу после пасхе,² тако да је и празник педесетнице увек падао у недељу, док су фарисеји захтевали да се приноси сутрадан после првога дана пасхе т. ј. 16. нисана. Обе секте позивале су се на Левитск. 23, 11. при чему су први узимали реч „sabbat“ у буквалном смислу т. ј. субота, док су други схватали у смислу првога дана празника пасхе. Та садукејска секта, по Strack-у, била је врло борбена и настојала је, често, силом или лукавством да натури своје мишљење и празновање. Због тога да

¹ Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi IV. Aufl. Leipzig 1898, II. 270.

² Strack — Billerbeck; о. с. 847.

су, можда, и празновање пасхе настојали да потуре у близину које суботе, односно недеље, да се на тај начин принесе први сноп ('омег) у недељу.

Ако се на пр. видело да ће први дан пасхе пасти у петак 15 нисана, требало је само на време помаћи почетак нисана за један дан, па би се место 15. у петак добио 14, а у суботу би пао 15. т. ј. први дан пасхе. Таки да је случај био у години смрти Исусове, и да је календарска комисија синедриона, у споразуму са садукејима, удесила први нисан тако да је 15., први дан пасхе, пао у суботу место у петак. Но како се на то побунила противничка, фарисејска странка, дозволише садукеји, који су били на власти, другој странци да слави пасху по свом рачунању т. ј. да 14. нисан, по фарисејском, буде четвртак а 15 да падне у петак. Како је Исус знао да му је близу задњи моменат, одабрао је фарисејски дан прослављања т. ј. четвртак, по фарисејском рачунању 14. нисана. Због тога да синоптичари имају потпуно право када означавају тај дан као јудејску пасху, јер је већина народа славила заједно са фарисејима. Али и Јован има, опет, право када означава петак као 14. нисан, када вели за синедрионисте да се нису хтели оскврнути, јер су они, сигурно, већином били садукеји. Што Јован прима то званично садукејско бројање, има свога разлога у томе што Јован хоће да престави Христа као право пасхално јагње, које је заклано за пасху, дакле 14. нисана. По таком тумачењу отпао би и приговор да се на први дан пасхе није могла извршити смртна пресуда и остало, јер за садукеје то није ни био празник, а фарисеји који су били у синдериону могли су своју савест да умире с тим, да је садукејски календар званични и да се по њем има рачунати при суђењу. (Strack — Billerbeck o. с. 851—853). То мишљење је заступао и Jechiel Lichtenstein у свом јеврејском коментару за Матејево јеванђеље (Leipzig 1913 стр. 133.). Слично мишљење заступа и Joseph Scheid¹ само он говори о галилејском начину рачунања и празновања и јудејском у ужем смислу, при чему се ради о тумачењу речи „erev“ — вече у мојсијевом закону. Галилејци да су већ на почетку 14 нисана т. ј. у вече 13-14 јели пасхално јагње, док су јудејци а нарочито синедрионисти јели 14-15 увече. Исус да се придружио галилејском тумачењу.

¹ Der Monatstag des Abendmahles und Todes unseres Herrn Jesus Christus, Regensburg 1905 стр. 88 след.

И ако су та тумачења веома духовита, и на први поглед као да решавају цео проблем, када се детаљније испитају види се да не могу опстати. Цело јудејско предање, наиме, помиње само једно празновање пасхе 14. нисана увече. Када се узме у обзир одредба о послу, у талмудском триктату о пасхи (VI, 1.), где се нарочито одређује да се увек има прилагодити средини у коју се дође, због заједнице, да не наступи никака поцепаност у такој ситници, т. ј. да цео Израиљ (у једном месту) једнако поступа, колико се више управо тај принцип морао употребити код самога дана пасхе! Специјално дозвољавање једним да славе пасху у један дан, а остали у други дан, никако се не слаже са традицијом и праксом јудејског народа. Који би се свештеник нашао да коле пасхалну јагњад у два дана, када се јагње морало клати у одређено време и дан, баш са специјалном наменом да буде пасхално? Преваре са рачунањем првога дана месеца нисана не би могле, уз то, доћи тек на почетку самога нисана, већ много раније, јер су се и фарисеји исто тако врло добро разумевали у календар. И тај покушај Strack — Billerbeck-а да уклони неслагање међу јеванђелистима, нема доказне моћи¹.

Још вреди споменути један покушај да се уклони неслагање јеванђелиста а то је тзв. теорија померања или одлагања. По тој теорији 15. нисан пао је у петак. Али Синедрион, из нами непознатих ризлога, или због тога да измакне празновању два узастопна велика празника (пасха и субота), померио је слављење пасхе на суботу (зато Јов. 19, 31. „велика је била та субота“). Синедрионисти су у тај дан јели пасху, али Исус са својим ученицима јео је 14. нисана т. ј. у четвртак у вече. Због чега, тобоже, и јев. Марко нарочито истиче: „кад се клала пасха“ (14, 12), као и Лука: „када је требало клати пасху“ (22, 7), да тим нагласе да је било пасхално време.²

Истина је, да се каткада померало светковање којега празника због великих разлога, тако се спомиње на пр. да је празновање дана жалости 9 Авла помакнуто са суботе на следећи дан (Taán. 42 a, Erib. 41 a), али то је било због тога што у суботу није дозвољен пост и жалост. Но померање због тога

¹ Против Lichtenstein-ове хипотезе, а тиме и Strack-Billerbecka — исп. Dalman, Die Worte Jesu I. 38 и Jesus — Jeschua стр. 80.

² Schuster — Holzammer, o. c. II. 385.

да не буду два велика нерадна празника један за другим, није никако познато. Напротив, Јевреји још и данас не раде по 2 дана на почетку и на крају великог празника.¹ А ако је Синедрион померио слављење празника, и сви примили ту одредбу, зар би сам Исус могао клати пасхално јагње у други дан? А из излагања синоптичара јасно се види да и сви остали славе. И то тумачење, дакле, не може задовољити.

Синоптичарско приповедање је и сувише јасно, и из њега се види да они стоје на становишту да је Христос одржао пасхалну вечеру заједно са осталим Јудејцима и да је, према томе, разапет на сами први дан празника пасхе. Како смо ми из напред изложеног видели, да се то никако не може помирити са јеврејским прописима и обичајима, јасно је да то излагање не може бити историски тачно. Историјска се тачност може наћи једино у излагању јеванђелисте Јована који, сасвим према јудејским прописима, говори да је Исус разапет дан пре празника пасхе. Контрадикција између једних и другога не може се уклонити. Синоптичари су помешали Исусову последњу вечеру с ученицима, са пасхалним седером, сигурно због тога, што је пасха била непосредно дан после тога, а сигурно су и настојали да покажу како је Исус до свога последњег часа извршавао све јудејске прописе, док у ствари говоре о две различне ствари, о вечери Исусовој где је установљена пресв. евхаристија и о пасхалном седеру. То се још можда види из двоструког ἐσθίοντων (Марк. 14, 18, 22, и Мат. 26, 21, 26).²

Што се, дакле, тиче саме вечере, Јованово је излагање веродостојније, и по њему Христос није одржао задњу пасхалну вечеру, а тако је држао и апостол Павле и то је историјски тачно.
